HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi
[Journal of Academic Literature]
YIL 12, SAYI 25, GÜZ 2026

Araştırma Makalesi/Research Article

İLMÎ TERMİNOLOJİDEN SANATSAL RETORİĞE: EMİNE IŞINSU'NUN *NİSAN YAĞMURU* ADLI ROMANINDA TEMSİLÎ NİTELİĞİYLE TASVİRİN KULLANIMI

From Scientific Terminology to Artistic Rhetoric: The Metaphorical Presentation of Sufi Concepts in Emine Işınsu's Novel *Nisan Yağmuru*

Dr. Öğr. Üyesi Emine Gözde ÖZGÜREL

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
gozdeozgurel@gmail.com
Ankara/TÜRKİYE
ORCID

Geliş Tarihi / Received Date: 17.12.2025
Kabul Tarihi / Accepted Date: 09.08.2026
Yayım Tarihi / Published Date: 16.10.2026

Atıf/Citation
Özgürel, Emine Gözde. "İlmî Terminolojiden Sanatsal Retoriğe: Emine Işınsu'nun Nisan Yağmuru Adlı Romanında Temsilî Niteliğiyle Tasvirin Kullanımı". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 12/25 (Güz 2026), 31-39.

10.28981/hikmet.1844230

Hakem Değerlendirmesi:
İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kör Hakem
Çıkar Çatışması:
Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek:
Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
Benzerlik Taraması:
Bu makale turnitin programında taranmıştır.
Etik beyan:
Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
Lisans:
CC BY-NC 4.0
Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlamış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

ÖZ

Bu çalışma, Emine Işınsu (1938-2021)'nun Nisan Yağmuru (1997) adlı romanını, İslam tasavvufunun temel kavramlarının tasvirî ve mekânsal sunumu açısından incelemektedir. Roman, kurgusal kişinin İslam tasavvuf öğretisi temelinde gelişen ruhî tekâmülünü konu almakta; ömrün/hayatın maddi düzlemden ibaret olamayacağı; manevi yönün tıpkı maddi olan gibi üzerinde çalışılarak geliştirilmesi gerektiği fikri öne çıkmaktadır. Buna göre kişinin doğal olarak sahip olduğu işlenmemiş ruhî meziyetler yüksek bir tahsil-terbiye sürecinden geçmeli, maddi ve manevi taassuptan, ben-merkezcilikten, kibirden arınma imkânı manevi bünyenin geliştirilmesi yoluyla aranmalıdır. Buna bağlamda merkezî kişi Meryem'in ruhî tekâmül süreci, tasavvufî terimler olan "uzletgâh/çilehane," "seyr ü sülûk" ve "insan-ı kâmil" kavramları üzerinden okunabilmekte; eserde bu terimlerin roman türünün anlatım olanaklarıyla modernize edilerek sunulduğu görülmektedir. Buna göre ruhî dönüşümün merkezi durumundaki sedef atölyesinin bir "uzletgâh" olarak kurgulanması, sedef işleme sürecinin "seyr ü sülûk" yolculuğunu temsil etmesi ve "sedefkâr dost"un ise "insan-ı kâmil" özelliklerini yansıtması söz konusudur. Bu makale, Işınsu'nun tasavvufî terminolojiyi edebî türler dairesindeki romanın kurgusal yapısı ve dili içinde nasıl işler hâle getirdiği, ilgili terimleri roman retoriği içerisinde dönüştürerek Türk romanında metafizik ve ruhî arayış temalarını nasıl işlediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, romanın yalnız şahsî bir içsel yolculuğu değil, aynı zamanda islam tasavvufunun ruhî tekâmül için bir yöntem öneren öğretisini evrensel planda temsil ettiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Emine Işınsu, Nisan Yağmuru, Tasavvuf, Tasvir, Türk Edebiyatı.*

ABSTRACT

This study examines Emine Işınsu's (1938-2021) novel, April Rain (1997), in terms of its descriptive and spatial presentation of fundamental concepts of Islamic Sufism. The novel focuses on the spiritual development of a fictional character based on Islamic Sufi teachings; it emphasizes the idea that life cannot be limited to the material realm; that the spiritual aspect, like the material one, must be cultivated and developed. Accordingly, the uncultivated spiritual qualities that a person naturally possesses must undergo a high level of education and training, and the possibility of purification from material and spiritual prejudice, egocentrism, and pride should be sought through the development of the spiritual being. In this context, the spiritual development process of the central character, Meryem, can be interpreted through the Sufi terms "seclusion/place of asceticism," "spiritual journey," and "perfect human being"; it is observed that these terms are presented in a modernized way using the narrative possibilities of the novel genre. Accordingly, the mother-of-pearl workshop, which is central to spiritual transformation, is conceived as a "place of seclusion," the process of working with mother-of-pearl represents the journey of "spiritual development," and the "mother-of-pearl craftsman friend" reflects the characteristics of the "perfect human being." This article aims to reveal how Işınsu incorporates Sufi terminology into the fictional structure and language of the novel within the realm of literary genres, transforming the relevant terms within the rhetoric of the novel and addressing metaphysical and spiritual quest themes in Turkish novels. In this context, it is seen that the novel represents not only a personal inner journey but also, on a universal level, the teachings of Islamic Sufism, which propose a method for spiritual development.

Keywords*: Emine Işınsu, Nisan Yağmuru, Sufism, Metaphor, Turkish Literature.*

Giriş

Emine Işınsu (1938-2021), Türk edebiyatının önemli romancılarından biri olarak eserlerinde toplumsal, tarihî ve psikolojik muhtevayı çok yönlü olarak işlemiş; bu yolla modern Türk edebiyatına dış Türklerin varoluş mücadelesini konu alan, Türk tarihinin uzak ve yakın dönemlerine eğilen, sosyal sorunları "[toplumu tahlil eden] sağlam bir zemin üzerinde" (Yıldız, 2017, 172) işleyen ve insan psikolojisinde derinleşip manevi arayış süreçlerini odağa alan romanları yoluyla geniş bir konu dağarı kazandırmıştır. 1950 sonrası modern Türk edebiyatının güncel konuları arasında görünürlüğü artan tasavvufî konuların 1980 yılı sonrasında romanlarda yaygınlaşması (Noyan, 2017, 13) bir vâkıadır. Biyografik roman türünde "tasavvufî menkıbe romanı" (Bice, 07.04.2026) denebilecek dört romanı olmakla birlikte Işınsu, *Kafdağı'nın Ardında* (1988) ve *Nisan Yağmuru* (1997) adlı romanlarıyla bu çığır içinde yer alır ve modern bireyin ruhî tekâmül sürecini tasavvufî bir perspektifle ortaya koyar. Bu bakımdan *Nisan Yağmuru*'nun konusunu temellendiren teorik/tasavvufi boyut, "uzletgâh/çilehane", "seyr ü sülûk" ve "insan-ı kâmil" olmak üzere üç kavram üzerinden incelenebilir. Eserde bu kavramlar, roman türünün imkânları içinden tasvir yoluyla dönüştürülmekte, edebî metnin bünyesinde işlev kazanmaktadır. Işınsu, bu yolla dinî ve metafizik öğretileri edebî bir forma dönüştürür ve İslâmî-tasavvufî öğretinin edebî formda işlenişine katkıda bulunur. Bu bağlam içinde, *Nisan Yağmuru* adlı romanda hayatın, maddi düzlemden ibaret olamayacağı görüşüyle yola çıkan kurgusal kişi, manevi yönün tıpkı maddi olan gibi işlenmesi gerektiği; buna göre insanın doğal olarak sahip olduğu ruhî meziyetlerin yüksek bir tahsil-terbiye sürecinden geçerek tehzibe dönüşebileceği; maddi ve manevi taassuptan arınmak vasıtasıyla bireysel ve toplumsal manada değer üreten olumlu bir yüksek idrake ulaşabileceği gerçeği ile yüz yüze gelir. Romanda manevi bünyenin gelişmek için sabırla, çok yönlü bir eğitime tâbi tutulması gereği belli başlı aşamaları gösterir surette yapılandırılmıştır. Bu üç yönü "Uzletgâh ya da çilehane teriminin temsili sunumu", "Seyr ü sülûk teriminin tasvirî sunumu", "İnsan-ı kâmil teriminin tasvirî sunumu" olmak üzere üç başlık üzerinden incelemek mümkündür.

1. Romanın Özeti

Romanın merkezi kişisi olan Meryem, sosyo-kültürel açıdan yüksek bir çevreden gelen seramik sanatçısı otuzlu yaşlarında genç bir kadındır; babasının hâkim olduğu, iyi eğitim aldığı, vurgulanır. Varsıl bir kişi ile evlendiği, maddi imkanlarının genişliği, sosyete çevresi içinde bulunduğu belirtilir. Evliliğinin on beşinci yılında eşinin ölmesi bir kırılma noktası oluşturur. Ruhî huzursuzluğu onu, varlık nedenini, maddi temeller üzerinde yükselen hayatını sorgulamaya iter. Bu, ruh dünyasını keşfetmek yolunda bir başlangıç olarak belirir. Manevi yönden yeniden yapılanmak arzusu duyar; fakat bu kutsal kitapları okumak, din büyüklerinin eserlerini incelemek, mistik öğretileri araştırmak biçiminde bir yönelim olarak değil bir uzaklaşma, geniş sosyal çevresinden kaçış olarak belirir. Maddi olanakların ruhî tatminsizliğini gidereMEMESİ onu bir arayış sürecine sokmuştur. Böylece aylarca insanın kim ve insanca yaşamanın ne olduğuna dair iç sorgulamalarla baş başa kalarak şehirde uzun yürüyüşlere çıkar. Bunlardan biri onu Ankara Kalesi'nin civarındaki sokaklardan birinde bulunan eski bir Ankara konağına getirmiştir. Bu konağın sokağa bakan vitrinli

ilk katı bir sedef atölyesidir. Atölyeden kulağına çalınan dokuzuncu senfoniyle içeri girer. Atölyenin başındaki daha sonra "sedefkâr dost" (Işınsu, 2003, 114) diyeceği usta ile ve burada sedef işçiliği öğrenen altı yedi kişilik kadroyla tanışır. Sedefkar dost Meryem'in üzerinde büyük etki uyandırır. O, sadece sedef işlememekte, etrafında oluşan halkaya manevi olgunlaşmasında örneklik etmektedir. Buradaki talebeler bir yandan sanat öğrenirken bir yandan da ruhî tekâmül basamaklarını ustanın/dostun rehberliğinde çıkarlar. İnsan da ancak sedef gibi işlenerek "en büyük desen"in, "mutlak O'nun bir parçası" (Işınsu, 2023, 115) haline gelmektedir. Meryem buraya haftalarca devam eder ve sedefkâr olmaya karar verir. İnsanlık bilincinde yükselmek bu yolla Yaratan'a yaklaşabilmek niyetindedir. "Evrensel doğrunun yolu olan Tanrı'nın yolu" dediği "Sırat-ı müstakîm"de yürümeye azmeder ve bir dönüşüm sürecine girer (Işınsu, 2023). Bu, Meryem'in "seyr ü sülûk"a tâlip olmasıdır. Sülûk ilminin, diğer deyişle tasavvufun konusu, tâlibin nefsini dünya işlerinden arındırması, ahlâkını düzeltmesi ve güzelleştirmesi, amacı da nefsini ve rabbini bilmesidir (Uludağ, 2010, 127). "Seyr ü sülûk"un gerçekleşmesinde çeşitli usûller olmakla birlikte mâsivâdan - İnsanı Allah'tan uzaklaştıran her şeyden- ayrılmak, bir hücrede zikir ve fikirle meşgul olarak nefsi, kalbi arındırmak söz konusudur. Bu hücre, uzletgâh, halvethâne, çilehâne gibi isimler almaktadır.

2. Uzletgâh ya da Çilehâne Teriminin Temsilî Sunumu

Merkezî kişi Meryem'in ruhî tekâmülünde "uzletgâh" önemli yere sahiptir. Hz. Mûsâ'nın Tûr dağındaki kırk günlük halvetinin yanı sıra Hz. Muhammed'in sünneti olan itikâf yani bir süre bir yere çekilme, ibadetle meşgul olma hâli -Mescid-i Nebevî'nin hariminde özellikle ramazan aylarında gerçekleştirdiği ve Hira dağındaki itikâfları- bilinmektedir. Bu bakımdan uzletgâh bu itikâfların tasavvuf ehlince sahip çıkılmış ve yüzyıllarca yaşatılmış mirası olarak görülmektedir.

Bu bağlamda, romanda Meryem'in mekân içindeki hareketine bakıldığında onun istikrarlı olarak kalabalık, geniş ve şâşaalı mekânlardan sade, sakin, tenha ve mütevazı mekânlara doğru çekildiğini, mekânın gitgide daralarak nihayetinde sedef atölyesinde ve hatta onunda da uzak bir köşesinde sedefkâr dostun bulunduğu tezgâhın hemen önünde Meryem'in çevresini en sade biçimde kuşattığı görülmektedir. Emine Işınsu bu mekân kurgusuyla, sülûkunun başlangıcında, mübtedî (bir işe yeni başlayan, acemî) konumunda olan Meryem'e İslâm tasavvuf öğretisinde dervişin kapandığı türde, mâsivâdan uzak, sakin bir inziva köşesi, bir uzletgâh oluşturmaktadır. Bu, "koza", Meryem'in etrafına kapanıp onu maddi düzlemin en ücra köşesine doğru iter fakat aynı zamanda manevi yaşantısının geniş evrenine yaklaştırır. Mâsivâdan uzak bu yer, bu koza, İslâm tasavvuf terminolojisinde nefs-i emmare denilen, insanı süflî işlere celbeden, yerilmiş ahlakın kaynağı olan nefisle girilen "büyük cihat"ın da ana mekânı olur. "Nefs-i emmare ile harbetmek, büyük cihat [tır zira mana düzlemindeki savaş, mananın sonsuzluğu nispetinde bitimsizdir] dış âlemde gözle görülen düşmanla savaş, [ise bu iç cedelleşmeye nazaran] küçük cihattır" (Cebecioğlu, 2009, 20). Burada Meryem ve diğer talebeler "Dost"un rehberliğinde varoluş nedenlerini sorgular, iç dünyalarında savaşır, bir öz-yabancılaşmanın ardından arınmayı ve yeniden doğmayı hedefler.

Sedef Atölyesi Tıpkı Joseph Campbell'ın *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* adlı eserinde belirttiği gibi, eşiğin ötesidir ve kahramanın yeniden doğduğu yer olarak rahim imgesiyle özdeşleşmiş bir mekândır. Cambpell bu durumu eski Yunan mitolojisinden bir kıssa ile Herakles'in aşk ve idealizm uğruna canavarın boğazına dalması, onun karnını keserek dışarı çıkışı ile (Campbell, 2010, 32) dile döker. Bu motif, eşikten geçişin bir kendini yok etme biçimi olduğunu vurgular. "Kahraman, yeniden doğmak üzere içe doğru gider. Kaybolma, inananın, kim ve ne olduğunu, ölümsüz olmadıkça kül ve toz olduğunu anımsamasının kolaylaşacağı yer olan tapınağa [halvetgâha/çilehâneye] girmesine karşılık gelmektedir" (Özgürel, 2012, 9). Sedef atölyesi böylece Meryem'in bir ruhî cedelleşmenin ardından yeniden doğacağı yer olarak belirir ve bu içe gidiş aynı zamanda bir yutulma halini alır. Bu yutulma ve yeniden doğuş mitolojik kökenleri itibariyle incelenebileceği gibi dini metinler üzerinden de tespit edilir. Hz. Yunus kıssasında, *Kitâb-ı Mukaddes*'in İbranice kaleme alınmış olan ilk kısmında, Hristiyanların verdiği isim ile *Ahd-i Atik* (*Eski Ahit* veya *Eski Antlaşma)*'te, -ki Yahudilerin *Tanah* ve Müslümanların *Tevrat* ve *Zebur* olarak kabul ettikleri kitapları içinde barındırır- "Yûnus [İlahi emre uymayarak bir gemiye biner, gemiden] denize atılınca fırtına dinmiş, Rabb'in emriyle onu büyük bir balık yutmuş, Yûnus üç gün üç gece balığın karnında kalmıştır (Yûnus, bab 1). Balığın karnında iken Allah'a niyazda bulunmuş, Allah duasını kabul etmiş ve balık onu karaya kusmuştur (Yûnus, bab 2)" (Harman, 2013, 597). *Kur'ân-ı Kerîm*'e göre ise, "Allah'ın elçilerinden biri olan Yûnus (es-Sâffât 37/139) -kavmi kendisine inanmayınca- öfkeyle onlardan uzaklaşmış (el-Enbiyâ 21/87), yüklü bir gemiye binmiş (es-Sâffât 37/140), çekilen kura neticesinde kaybedenlerden olmuş ve kendisini bir balık yutmuştur (es-Sâffât 37/141-142). Eğer Yûnus, Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı insanların tekrar dirileceği güne kadar o balığın karnında kalabilirdi; fakat o, 'Senden başka ilâh yoktur, şüphesiz ben zalimlerden oldum' demiş (el-Enbiyâ 21/87-88; es-Sâffât 37/143-144), ardından duası kabul edilerek, Allah'ın rahmetiyle (el-Kalem 68/49) güçsüz bir halde balığın karnından çıkarılmış, (…) daha sonra 100.000 veya daha fazla insana peygamber olarak gönderilmiştir (es-Sâffât 37/147)" (Harman, 2013, 598). Burada da yutulma, bir iç savaş ve Allah'a yakarışın ardından müsbet anlamda ruhî bir dönüşümü ve geri dönüşü ifade eder. Dervişin çilehanedeki tefekkürü, Allah'a sığınış ve yalvarışı ve oradan çıkışı Hz. Yunus'a ilişkin bu kıssanın bir yeniden sunumu, bir bakıma mimesisi olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla Emine Işınsu'nun Sedef Atölyesi üzerinden oluşturduğu kurgunun bir "yeniden sunumun yeniden sunumu", "mimesisin modernizasyonu ve yeniden üretilmesi" olduğunu söylemek bu anlamda çok katmanlı bir anlam dokusu içerdiğini belirtmek gerekir. Kurgusal kişileri "ruh yapıları, davranışları ve konuşmalarıyla" (Ercilasun, 1982, 59) gerçekçi bir tarzda kaleme alan Işınsu'nun bu romanında mekânın organizasyonu ile bireyin psikolojisi arasında kurulan bağı da vurgulamak gerekir. Mistik bir içerik gerçekçi bir tarzda verilmekte; mekân yalnızca bir dekor olmayıp kişinin psikolojisinin aydınlatılmasında değerlendirilmektedir. Bu anlatım tavrının kurgusal kişilere derinlik kazandırdığı; bu dolayımda "kurguda itici bir güç" (Özer Hafçı, 2023, 23) hâline geldiği görülmektedir.

3. Seyr ü Sülûk Teriminin Temsilî Sunumu

Romanda "seyr ü sülûk" terimi, sedefin işlenişi üzerinden metaforik olarak anlatılır. Böylece İslâm tasavvuf öğretisinin bu çok katmanlı kavramı, temsili istiareden yararlanılarak, simgeler yoluyla somutlaştırılmıştır. "Seyr ü sülûk", "insanı Hakk'a ulaştıran tavır, ibadet, hareket ve davranış tarzları" manasında kullanılır ve Hakk'a ulaşma yolunda belli tasavvufî âdâb ve erkânın uygulanmasıyla gerçekleştirilir. Terim, tâlibin bir mürşidin gözetiminde yaptığı manevi yolculuğu ifade etmekte; yola girmek, yolda yürümek anlamlarına da gelelmektedir. Bu bağlamda "insanı Hakk'a ulaştıran tavır, ibadet, hareket ve davranış tarzları" manasında kullanılır (Cebecioğlu, 2009, 102). Burada belli bir kurumun varlığı gerekli değildir; Hakk'a ulaşma yolunda belli tasavvufî âdâb ve erkânın bir bilgenin gözetim ve yönetiminde uygulanmasıyla gerçekleştirilir. Kendini iç sorgulamalar yoluyla denetleme, sabırla manevi bünye üzerinde durma, onu bireysel ve sosyal planda olgunlaştırma söz konusudur. Romanda Sedefkâr dost, böyle bir sülûkun rehberliğini yapar ve bunun için beş maddeli bir esas belirler: yalan, haksızlık, kin, öfke ve gıybetten uzak durulacaktır. Tasavvuf öğretisinde sülûka başlayacak tâlibin yetenekli, hevesli, samimi, azimli ve dürüst olması ilk şarttır. Bu niteliklere sahip olan kimse belli bir deneme ve hazırlık döneminden sonra mürşidin belirlediği kişi (halife) tarafından eğitime tâbi tutulur. Bu aşamalar romanda tespit edilebilmektedir. Buna göre Meryem haftalarca atölyeye devam eder, Sedefkar dost tarafından sabrı ve samimiyeti sınanır ve eğitimi için bir başka kıdemli sedefkara devredilir.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî, sülûkü "mâna, sûret ve bilgide bir yerden başka bir yere intikal etme, makamlar üzerinde yürüme" (Hakîm, 2005, 58) biçiminde açıklar ki romanda sedefin işlenişine ilişkin son derece ayrıntılı betimlemeler bu anlam içeriğini yansıtır biçimde verilmiştir. Sedef ilk hâliyle kambur bir anatomiye sahip tozlu bir kemik parçasını andırır. Onu işlemek ve cevherini ortaya çıkarmak için önce eğeyle hassas biçimde düzeltilmesi gerekir. Romanda sedefin her eğelemede desen ve renk değiştirişi, her zımparayla içindeki menevişin ortaya çıkışı, kişinin iç sorgulamalar eşliğindeki ruhî olgunlaşmasıyla koşut biçimde sunulur. Sedef son eğede son menevişiyle ortaya çıktıktan sonra kıl testereyle parçalara ayrılacak ve belli bir desen içinde, ilkinden büsbütün farklı, olabildiğince kusursuz bir terkiple bir araya toplanacaktır. Bütün işlemler sabır, dikkat ve titizlik ister. Sedefi işlemekteki güçlük tasavvuf öğretisindeki "akabe" terimine yani "Allah'a giden yolda sâlikin önüne çıkan aşılması güç engeller" (Cebecioğlu, 2009, 15)'e gönderimde bulunmakta ve çeşitli mücâhedelerle nefsin terbiyesini ifade etmektedir. Sedefin temizlenip parçalanması "kötü huy ve vasıfların yok edilmesi" dir ki sülukun sonundaki "Fenâfillah"a (Cebecioğlu, 2009, 15) gönderimi vardır. Parçalanan sedefin belirtildiği biçimde bir araya toplanması ise kendisinden fâni olan kişinin Hak ile beraber olması, iyi vasıflarla ortaya çıkmasıdır ki "Bekābillah"a (Kara, 1995, 333-335) gönderim içermektedir.

Tasavvuf yolunu tutmak, yolda ilerlemek, yolun sonuna varmak ve ardından yolun başına geri dönmek şeklinde kavis çizen "seyr ü sülûk" böylece sedefin işlenişini anlatan betimlemeler yoluyla romanın kurgusal boyutunda yer alır. Bu anlamda Sedef atölyesine gelen tâliplerin asıl isteği bu son hali, tevhidi ruhlarında duyumsamaktır. Sedef Atölyesine gelen çok çeşitli sosyal

çevrelere mensup, farklı ilgi alanlarına sahip insanlar hasret oldukları "birlik ruhu"nu sedefin dönüşümünü takiple yaşarlar. Bu, Allah'tan gelen (*Kur'ân*, Secde 9, Sâd 72) ruhun, bu "urûc" için duyduğu güçlü arzuyu, Allah'la baki olmak çabasını yansıtır. Ruhun bu urûcu ancak kişinin nefsinden fena bulması, kendisine ait sıfatları terk ederek Allah'ın sıfat ve ahlakında yenilenmesi ile mümkün olacaktır. Hak ile baki olmaktan dolayı bir şeyi kalmayan kişi, nefsini de terk etmiş, ölmeden önce ölmenin sırrına vararak ilahileşmiştir (Cebecioğlu, 2009, 30, 80-82). Böylece ruh, dünyada iken Allah'ta beka bulur, "Allah'a ulaşır" (Cebecioğlu, 2009, 81). *Mesnevî*'de bu ayrılık: " 'Beni bir sazlıktan kestiklerinden beri, kadın, erkek bunca insan feryâdımdan inledi' diyen ney; evvelce bir neyistanda, bir sazlıkta bulunduğunu söylüyor. Bu, Allah ile aynı âlemde bulunmamızın hikâyesidir ki, 'Ben gizli bir defineydim, bilinmek istedim' diyen Yaradan'ın bu gizli definesinde bir cevher olma hâlidir." (Rifâî, 2009, 3) biçiminde dillendirilmiştir.

4. İnsan-ı Kâmil Teriminin Temsilî Sunumu

"İnsân-ı kâmil" kavramı tasavvuf literatürüne Muhyiddin İbnü'l-Arabî tarafından yerleştirilmiştir; ancak felsefe tarihinde kökleri çok eskidir. O, kendi varlığına karşı tasavvuf öğretisinin öngördüğü farkındalığı kazanan; "İlahî ve kevnî (varlık âlemiyle ilgili) bütün hakikatleri kendinde barındıran" ve "insanlık mertebesini hak eden" (Hakîm, 2005, 366-368) olgun insandır. Romanda Meryem'in sedefkâr dost olarak andığı sedef ustası, zerâfeti, ruhî olgunluğu, hoşgörücü bilge kimliğiyle "insan-ı kâmil" konumundadır. İslâm tasavvuf öğretisinin devir nazariyesine göre, kavs-ı urûc (çıkış yarım dairesi), "insan-ı kâmil" ile başlayan Allah'a dönüş çizgisidir. Kavs-i urûc ile varlık, "vücut-ı mutlak"a yani aslına döner (Cebecioğlu, 2009, 63). Sedef atölyesindeki talebeler de bu "aslına dönme" yolculuğundadırlar. Bu dönüşte Sedefkâr dost bir menzil hâlini alır. İslâm tasavvufuna göre insan-ı kâmil, "Tanrı'nın kendisini görmek istediği bir ayna"dır. Onun "bedeninde bir âlem gizlenmiş" (Can, 2001, 429)'tir. "Varlık silsilesinin nihai gayesi ve hedefi" (Hakîm, 2008, 14) olan bu insan "en büyük âlemi varlığında topla[dığını]" (Rifâî, 2009, 221) da bilir. Bu terimin tasavvuf deyim ve terimlerini gösteren sözlüklerde pek çok farklı terkiple, benzetmeler yoluyla canlandırıldığı, anlaşılır kılınmaya çalışıldığı görülmektedir (Hâkim 2005, 49; 367-368; Cebecioğlu 2009, 135). *Mesnevî*'de ise şöyle karşılık bulur: "Benim esrârım feryâdımdan uzak değildir. Fakat her gözde onu görecek nur, her kulakta onu duyacak kudret yoktur. / Beden ruhtan, ruh da bedenden gizli değildir; lâkin canı görmeye herkes için izin yoktur." (Rifâî, 2009, 1).

Emine Işınsu ise romanında yukarıda bahsi geçen "insan-ı kâmil"in kavranması güç mâhiyetini yansıtmak üzere, betimlemelerini ayrıntılardan arındırarak belirsiz kılma yoluna gider. Bu betimleme tavrı doğrultusunda romanda "sedefkâr dost"u yansıtan tasvirlerin eksiltili olduğu ya da tezat içerdiği görülür. Buna göre o, "kalemle çizilmiş gibi görülen ince profili", ve "anlamlı siyah gözleri" ile öznel tahayyüle uygun biçimde az bir ayrıntılı ile yansıtılır. "Kara gözlerinin bakışı siyah ve aydınlık"tır; "insana ferahlık, neşe, sevgi duygusu" veren sözleri ise aynı zamanda bir "emir"dir. (Işınsu, 2023, 14-17). Onun manevi çehresi çevresindekilerin "havsalasına sığmaz." (Işınsu, 2023, 60).

"Sedefkâr dost"un büstünü ve portresini yapmaya çalışan roman kişileri nâfile yere uğraşmaktadır. Buna göre, Meryem'in seramik çamuruyla biçimlendirdiği büst, ustasındaki "o derin anlamı" yansıtamadığı için başarısızdır; bu denemesiyle o "âdeta imkânsızı denemiş gibi" (Işınsu, 2023, 62) dir. Meryem'e göre sedefkâr dostun portresini yapmak isteyen bir başkası da yine aynı gerekçelerle başarısız olacaktır: "Seramik çamuru ile onun büstünü yapmaya az mı çalıştım. Kimselere söylemeden evde, az mı uğraştım. Tam oluyor artık derken, bir an sonra, olmadı, deyip bozdum. (…) Şekil olarak biçimlendirmek belki çok zor değil, olabiliyor ama o derin anlamı, anlamları ifade edebilmek… Hayır, yapamadım! (…) O manalar uçuştu durdu. Ve anladım ki ustayı kavrayıp onu bir maddi şekil içine sağdırabilmek, imkânsız. Onun resmini [de] kimse yapamaz." (Işınsu, 2013, 60-61). Bu bakımdan romanda tasvirin mahiyeti ve ilgili kurgusal doku, "insan-ı kâmil" e ilişkin çok boyutlu içeriğin madde formuna indirgenmesinin imkânsızlığını yansıtan bir sembolik cedelleşme olarak okunabilmektedir. Diğer yandan, Işınsu "Sedefkar dost"u betimlemekte benimsediği yol ile, tasavvufi kavramı kolaylaştırmakta; onu teorik düzleminden alıp roman okurunun kavrayabileceği somut bir forma kalbetmektedir. Böylece ilgili kavram, kurgusal planda, roman türün olanaklarıyla değer üretir hale gelmiştir.

Sonuç

Nisan Yağmuru romanı, İslâm tasavvufuna ait temel kavramları, roman türünün estetik ve kurgusal imkânları içinde yeniden işleyerek modern Türk edebiyatına kazandırmakta, bu yolla Türk edebiyatında metafizik ve ruhî arayış temalarına katkı sunmaktadır. Emine Işınsu bu eserinde tasavvufun terminolojik enstrümanlarını doğrudan öğretici bir söylemle aktarmak yerine, onları kurgu, mekânın organizasyonu ve tasvir yoluyla sembolik biçimde dönüştürerek edebî bir forma kavuşturur. Böylece tasavvufun karmaşık ve derin teorik kavramları, edebî araçlar yoluyla romanın dramatik yapısına içkin hâle gelmektedir.

Mekân açısından romanın merkezinde yer alan sedef atölyesi, yalnızca fizikî bir ortam değil; mâsivâdan arınmayı, içe yönelişi ve nefsle mücadeleyi temsil eden bir "uzletgâh" tır. Meryem'in gösterişli mekânlardan, şehrin kalabalık sokaklarından atölyeye doğru ilerleyişi bir içe çekilişi ve ruhî yoğunlaşmayı simgeler ve tasavvufî anlamdaki bu mekânsal daralma, bilinç düzeyinde bir derinleşmenin ifadesi olur. Bu anlamda Işınsu'nun mekânı, olaylara sahne olan bir dekor olmaktan çıkarıp kişinin psikolojisini aydınlatacak bir perspektifle kurması roman tekniği açısından dikkat çekmektedir. Romanda sedefin işlenişini ise "seyr ü sülûk"" yolculuğu olarak okumak mümkündür. Eğeleme, zımparalama, parçalama ve yeni bir terkiple bir araya getirme aşamaları; nefsin tezkiyesi, kötü huyların terk edilmesi, fenâ ve bekā mertebeleriyle koşut biçimde kurgulanmıştır. Sedefin ilk hâlinden son hâline geçişteki sabır, titizlik ve emek, tasavvuf yolundaki "akabe"leri ve mücâhedeyi sembolize eder. Böylece soyut bir manevî yolculuk, sanat ve zanaat ilişkisi üzerinden somutlaştırılır; tasavvufî tecrübe gündelik hayatın estetik bir pratiği içinde görünür kılınır. Romanda merkezî kişi Meryem'in ruhî tekâmül sürecinin odağındaki sedefkâr dost ise "insan-ı kâmil" idealini, dile getirdiğimiz biçimde somutlaştırmaktadır.

Işınsu, romanını bu kavramlar etrafında örerken belli bir din önermez; örneğin İslâmî şeriatı kurtuluş olarak sunmaz. Nitekim Işınsu, bir mülakatında "kendini bilme" terbiyesinin "bizim öz öğretimiz" dediği Türk-İslam kültürü dairesinde biçimlenmiş tasavvufî öğretiden "Zen budizmine ve modern psikolojiye" varıncaya dek zaman, mekan, kültür ve dinler arasında devamlılık içerdiğini; çeşitli din ve dönemlerden bilgelerin, "insanı hikmet ve hakikate davet etmekte yanyana durmakta" (Tunalı, 2012, 51-52) olduklarını ifade etmiştir. Bu dolayımda Işınsu, ele aldığımız romanında İslâm tasavvuf öğretisinin işaret ettiği evrensel planda uygulanabilecek ruhî tekâmül yöntemlerine gönderimde bulunmuştur. Böylece roman, geleneksel tasavvuf düşüncesini ve bireyin içsel yolculuğunu belirtilen biçim ve içerik özellikleriyle bir araya getirerek modern Türk edebiyatına ve romancılığına katkı sunmaktadır.

Kaynakça

Bice, Hayati. "Emine Işınsu'nun Tasavvufî Romanları". *Hayatibice.net.* 07.04.2026. https://hayatibice.net/?p=3047.

Campbell, Joseph. *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. çev. Sabri Gürses. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2021.

Can, Şefik. *Cevâhir-i Mesneviyye I-II*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2001.

Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Yayınları, 2009.

Ercilasun, Ahmet Bican. "Türk Romanı ve Işınsu". *Töre Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*. 189 (Aralık 1982), 58-61.

Hakîm, Suad. *İbnü'l Arabî Sözlüğü*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005.

Işınsu, Emine. *Nisan Yağmuru.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2023.

Kur'an-ı Kerim Meâli. haz. Prof. Dr. Süleyman Ateş. Ankara: Milliyet Yayınları, 1996.

Özer Hafçı, Havva. "*Rüyalar Anlatılmaz* Romanında Çocukluk Travmaları". Uluslararası Yunus Emre Sosyal Bilimler Dergisi, 8, (2023), s. 21-27.

Özgürel, Emine Gözde. "Samiha Ayverdi'nin Romanlarında Betimlemenin İşlevleri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 52 (2), (2012), 1-14.

Kara, Mustafa. "Fenâ". *TDV İslâm Ansiklopedisi.* 12/333-335. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Noyan, Sema. "1980 Sonrası Popüler Romanlar ve Tasavvuf". *Akademik Platform İslamî Araştırmalar Dergisi* APJIR 01-02 (2017), 09-18.

Rifâi, Kenân. *Şerhli Mesnevî-i Şerif*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2009.

Harman, Ömer Faruk. "Yûnus". *TDV İslâm Ansiklopedisi.* 43/597-599. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

Tunalı, Yağmur. "E. Işınsu ile Mülâkat". *Töre Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*. 189 (Aralık 1982), 48-56.

Uludağ, Süleyman. "Sülûk". *TDV İslâm Ansiklopedisi.* 38/277-278. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Yıldız, Hatice. "Canbaz Romanının Şehirleşme Kavramı Bağlamında Tahlili". *Kent İnsan Roman Türk Romanında Kentleşme Olgusu Üzerine İncelemeler*. ed. Murat Lüleci. Ankara: Gece Kitaplığı, 2017, 169-208.